

Makale türü: Araştırma makalesi		Article type: Research article
Geliş tarihi	10.10.2024	Submitted date
Kabul tarihi	12.01.2025	Accepted date
Elektronik yayın tarihi	28.02.2025	Online publishing date

Atf Bilgisi / Reference Information

Baytar, İ. (2025). Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emegi Üzerine Nitel Bir Araştırma: Kıyık Köyü (Muş) Örneği. *Journal of History School*, 74, 377-405.

BİTKİSEL ÜRETİM FAALİYETLERİNİN YOĞUN YAPILDIĞI KIRSAL YERLEŞMELERDE KADIN EMEĞİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: KIYIK KÖYÜ (MUŞ) ÖRNEĞİ¹

İrfan BAYTAR²

Öz

Bu çalışmada, bitkisel üretim faaliyetlerinde kadın emegi irdelenmiştir. Kırsal kalkınmanın üretim kaynaklarından biri olan bitkisel üretim faaliyetleri, her dönemde önemli olmakla birlikte son zamanlarda daha da ön plana çıkmıştır. Bu faaliyetlerde kadınların ev işleriyle birlikte yoğun emek harcayarak üretimde yer almaları ve bunu sürdürmeleri önem arz etmektedir. Her ne kadar çalışma sahasında temel geçim kaynakları ve üretim alanları bitkisel üretim olsa da bitkisel ve hayvansal üretimin şartların mümkün olduğu ölçüde iç içe yapılması dikkat çekmektedir. Ancak burada hayvancılık faaliyetinin ticari amaçlı olmayıp daha çok ev ihtiyacı için yapılmakta olması ve üreticilerin hayvansal ürün maliyetlerini düşürmesi söz konusudur. Kırsal faaliyetlerde yoğun emek harcayan kadınların örgütlenmesindeki yetersizlik ve sosyal güvence oranındaki düşüklük, onların istihdamdaki görünürlüklerini de düşürmüştür. Bununla birlikte mülkiyetin, pazarlamanın ve para üzerindeki tasarrufun erkete olması sorun oluşturmaktadır. Bu durum, kırsal kalkınmanın önündeki temel sorunlar arasında yer almaktadır. Son dönemlerde kırsal alanlarda genç nüfusun şehirlere göç etmesi, bu faaliyetlerle uğraşanların yaş ortalamasının yükselmesine ve düşük eğitim seviyesine sahip kişilerin bu işleri yapmasına neden olmuştur. Genç nüfusun göç etmesi ve bitkisel üretimle uğraşmayı tercih etmemesi, kadınlar üzerindeki iş yoğunluğunu artırarak sorunun daha da büyümesine neden olmuştur. Çalışmanın yapıldığı Kıyık Köyü, Muş

¹ Etik kurul onayı Muş Alparslan Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan, 15.04.2024 tarih, 6 sayı ve 81 toplantı numarası ile alınmıştır.

² Dr. Öğr. Üyesi., Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, i.baytar@alparslan.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2074-8748

ilinde bitkisel üretim faaliyetlerinin en yoğun yapıldığı köyler arasındadır. Kıyık Köyü'nün hem geniş tarım arazilerine sahip olması hem de bu alanda yeterli su kaynaklarının bulunması, bitkisel üretimdeki potansiyelini de kadınların iş yükünü de arttırmıştır. Bu çalışmada, bitkisel üretim faaliyetlerinin yoğun olduğu köyde bitkisel faaliyetlerde aktif olarak çalışan on kadın çalışanla yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yüz yüze görüşme tekniği uygulanmıştır. Katılımcıların görüşleri, MAXQDA paket programıyla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre bitkisel üretim faaliyetlerinde kadın emeği ve kadın emeğinin görünürlüğü üzerine değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Emeği, Bitkisel Üretim, Kırsal, Muş

A Qualitative Study on Women's Labor in Rural Settlements Engaged in Intensive Agricultural Activities: The Case of Kıyık Village (Muş)

Abstract

This study examines women's labor in agricultural activities. As one of the key resources for rural development, agricultural production has always been significant and has recently gained even more prominence. Women's intensive involvement in agricultural production, alongside their domestic responsibilities, plays a crucial role in sustaining these activities. Although the main sources of livelihood and production areas in the study area are crop production, it is notable that crop and livestock production are integrated to the extent allowed by prevailing conditions. However, livestock breeding in the region is not for commercial purposes, but rather for household needs and reduces the cost of animal products for producers. The lack of organization among women engaged in rural activities and their limited access to social security diminish their visibility in the labor market. Additionally, male-dominated control over property, marketing, and financial resources remains a significant issue, which poses a challenge to rural development. In recent years, the migration of younger populations to urban areas has resulted in an aging workforce in rural agricultural activities, often comprised of individuals with lower levels of education. This demographic shift, coupled with the declining interest of younger generations in agricultural production, has intensified the workload on women, further exacerbating the issue. Kıyık Village, the study site located in Muş Province, is one of the villages with the highest concentration of agricultural activities. The village's expansive agricultural land and sufficient water resources contribute to both its agricultural potential and the increased workload on women. In this study, semi-structured interviews were conducted face-to-face with ten women actively involved in agricultural production in Kıyık Village. The interviews were analyzed using the MAXQDA software package. Based on the findings, assessments were made regarding women's labor and its visibility in agricultural production activities.

Keywords: Women's Labor, Agricultural Production, Rural, Muş.

GİRİŞ

Bitkisel üretimde kadın emeğinin önemi büyüktür. Yoksulluğun azaltılması ve ekonomik büyümede bitkisel ve hayvansal üretim değer verilen bir sektördür. Ancak bu sektörün birçok ülkede performansı düşüktür. Bu durumun temel nedeni kırsal ekonomideki kadın katılımında sınırlandırıcı etkilerin bulunmasıdır. Kadınlar bu üretim süreçlerinde zorluklara rağmen aldıkları görev verimliliklerini düşürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde verilere göre kadınların tarıma dayalı işgücününün bölge ve yaş gruplarına göre değişmekle birlikte %43 gibi orana sahip olduğu tahmin edilmektedir. 1700'lü yılların ortaları ve 1800'lü yılların başlarında sanayi devriminin etkisiyle işyerleri ile ev arasında sınır belirginleşerek tarıma dayalı üretimden piyasaya dayalı üretime geçilmiş ve üretim fabrikalarda yapılmaya başlanmıştır. Böylece ev içi üretim evin dışındaki üretimle ayrı faaliyet durumuna gelmiştir (Doss ve Team, 2011, s.1; Işık Kütük, 2019, s.79,80). Bu durumun bitkisel ve hayvansal üretimde çalışanların ev ve kırsal yerleşmelerin dışında istihdam imkânı sağlaması kırsal üretimi olumsuz etkilemiştir.

Ülkelerin kalkınma durumu ile kültürel ve sosyoekonomik yapıları kadın emeğinin kullanımını etkileyip bölgesel ve sektörel olarak farklılaşarak kadınların çalışma hayatına katılımının toplumdaki topluma değişiklik göstermesiyle sonuçlanmıştır. Tarım sektöründe kadınların emek yoğunluğu tarihsel bir sürece sahip olsa da son yıllarda hizmetler sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Geçmişten günümüze erkek egemenliğinin hâkim olduğu toplumlarda kadınlar ikinci planda kalmışlardır. Tarımsal faaliyetlerde cinsiyete göre işgücü kalıplarının değişikliğini irdeleyen çalışmalar, gıda güvenliği ile eşitliğe dayalı kapsayıcı mekanizma geliştirilmesinde önemli rol üstlenmiştir. Bu çalışmalar stratejik kararların verilmesinde kadınları aktör olarak görmekte, böylece kırsaldaki kadın deneyimi analizi de önem kazanmaktadır (Alkan, 2015, s.41; Kawarazuka vd., 2022, s.1). Dünya gıda üretiminin %60-80'ini üreten kadınlar dünyadaki toprak varlığının sadece %1'ini elinde bulundurmaktadır. Bunun dışında, kadınların çevrenin daha iyi korunmasındaki rolüne de vurgu yapılmaktadır (Doss vd., 2018, s.69). Kadınlar dünya gıda üretiminde böylesine büyük paya sahip olmalarına rağmen dünya topraklarının çok azına sahip olup sermaye birikiminin çok düşük olduğu kesim olmuştur.

Bitkisel üretimin önemi, temel gıda maddelerinin üretilmesinden kaynaklanmaktadır. Gıda maddelerinin üretim sürecinde kadınların üstlendiği rol de büyük önem taşımaktadır. Ancak, genelde kadınların kırsalda harcadığı emek görünmemektedir. Türkiye'de bitkisel üretimin önündeki diğer bir sorunda işletmelerin küçük olmasıdır. Küçük meta üretimi yapan toprak sahipli aile

işletmeleri 1970’li yıllarda işletmelerin dönüşümünde etkili olmuştur. Bu işletmelerin parayla pazar ekonomilerine açılmaları bunda etkili olmuştur. Ulaşım destekleyen politikaların yaygınlaşmasıyla birlikte ulaşım sistemlerinin gelişmesinin ve politik olarak desteklenmesi kapalı olan ekonomilerin kırılmasını ulusal ve uluslararası pazarlara entegre olmasını sağlamıştır. Bununla birlikte bir yandan da toprakların yetersizliği ve mirasla toprakların bölünmesi tarımsal girdi eksikliği ve maliyetlerinin yükselmesi, kredi borçları toprak kaybına neden olduğundan şehirlere olan göçün de artmasına ortam hazırlamıştır (Gülöksüz ve Gülöksüz, 1983, s.1252). Bu durum kırsalda bazı sorunlara neden olmakla birlikte şehirlerdeki nüfus artışıyla şehirlerde farklı problemlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Küçük ölçekli işletmelerde bu sorunlar meydana gelirken orta büyüklükteki toprağı olan ailelerde ise kadınlar daha çok el emeği isteyen işlerde çalışmakta diğer işler daha çok erkeklerin kullandığı makinalar tarafından yürütülmekte olsa da kadınlar yine erkeklere göre daha fazla yük taşımakta ancak karar almada erkekler kadar söz sahibi olamamaktadır (Yılmaz, Özdemir ve Çolakoğlu, 2023, s.92). Kadınlar tarımsal faaliyetlerle meşgul olurken erkekler ya farklı gelir alternatifleriyle ilgilenmekte ya da farklı şehirlerde hizmet sektöründe çalışmaktadır.

Bitkisel Üretimde Kadın Emeği

Tarım sektörü dünyada birçok ülke için hem ekonomik büyümede hem de istihdam sağlamada önemli sektörler arasında yer almaktadır (Bozkoyun, Ertaş ve Baytar, 2023: 11). Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri kadınların sektörel istihdamı üzerinde etkili olmaktadır. “Gelişmiş ülkelerin kültürel açıdan daha homojen toplumlar olması düşük gelirli ülkelere göre kadın ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin daha az görülmesine neden olabilmektedir” (Tunç, 2018, s.233). Gelişmekte olan ülkelerde kadın işgücü tarımda yoğunlaşırken, gelişmiş ülkelerde ise kadınlar daha çok hizmet sektöründe çalışmaktadır. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelerde ücretsiz yapılan aile işçiliğinin yerini gelişmiş ülkelerde ücretli çalışan kadın emeği almıştır (Berber ve Eser, 2008, s.2). Türkiye’de 2023 yılında işgücüne katılım oranı 15-64 yaş aralığında erkeklerde %78 iken kadınlarda %40,9 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2024). Türkiye, kadınların tarımda istihdam yoğunluğunun yüksek olduğu bir ülkedir. Ancak günümüzde tarımdaki istihdam kayda değer bir şekilde azalmıştır. 1980’li yılların sonlarına gelindiğinde kadın işgücünün önemli kısmı tarım sektöründe çalışırken, 1990 ve 2000’li yıllarda sektörde meydana gelen daralmayla oran düşerek 2004 yılında %50, 2018 yılında ise %26 seviyesine gerilemiştir. Kadınlar fiilen üretici pozisyonunda gibi görünse de üretim araç mülkiyeti büyük oranda erkeklerde olmuştur (Yaman, 2019, s.57). Günümüzde Türkiye’de şehir nüfusu %93, kırsal nüfus ise %7 oranındadır. Kırsal nüfusun

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emegi...

düşük görünmesinde 2012 yılında yapılan büyükşehir kanunu etkili olmuştur (TÜİK, 2024).

Kadın emegi, Türkiye tarımında genelde aile içinde, kayıt dışı, ücret alınmadan güvence olmadan sürdürülmektedir. 2014 yılında ücretsiz aile işçisi kadın sayısı %78'dir. Ekonomik bağımsızlığını kazanan kadın oranı erkeklerin ancak %18 gibi düşük bir orana sahip olmuştur. Aynı yıl işveren konumundaki kadınlar erkeklerin ancak %7'sine denk gelmektedir. Bu veriler kadının ailede ücretsiz aileye katkı sağladığını göstermektedir. Türkiye'de özellikle cumhuriyet dönemi hatta öncesinde kırsalda kadın emegi çok önemliydi. 1980'li yıllarda bitkisel üretimde makine kullanımının yaygınlaşması kadınları üretimden uzaklaştırmış bu dönemde kadın işçi sayısı yaklaşık %4 seviyelerindeydi. Güvencesi olmayan işlerde düşük ücretli işlerde çalışırken diğer ülkelere göre de istihdam oranı da düşüktür. Bu dönemlerde SSCB'de kadınlar iş gücü oranı %53, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise %36 seviyelerindeydi (Candan ve Özalp Günel, 2015, s.11, 12; Tekeli, 1983: 1199). Bu durum Türkiye'de kadın çalışanlarının hem zor şartlarda çalıştığını hem de düşük istihdam seviyesinde olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de kadın istihdamının yetersizliğiyle birlikte kadın-erkek arasındaki ücret farkıda önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Bu sorun Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yayınlamış olduğu 2024-2028 Stratejik Raporu'nda belirtilmektedir. Raporda "Kadın istihdamının artırılması ve çalışma hayatında fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla hedef ve sorumlulukları içeren 2010/14 sayılı genelgeye" atıfta bulunulmuştur. Raporun farklı yerlerinde kadın-erkek arasında fırsat eşitliğinin olmadığı vurgulanarak eşit işe eşit ücret ilkesi benimsenerek istihdamın arttırılması gereği vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmayı hızlandırmak için kadınların işgücü politikalarına katılımını kolaylaştırıcı, nitelik düzeylerinin yükseltilmesine yönelik politika ve uygulama ihtiyacının olduğu özellikle genç kadınların katılımının önemi üzerinde durulmuştur. Raporda verilen görev/ ihtiyaç bölümünde "başta kırsal bölgelerde yaşayan genç kadınlar olmak üzere gençlerin çalışma hayatına girmeleri desteklenecek, kırsala tersine göçü sağlayıcı, ekonomik ve sosyal hayatı canlandırıcı projeler geliştirilecektir" (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Stratejik Raporu, 2023, s.13, 20).

Türkiye'de kadınların ücretsiz aile işçisi olarak görülmesi, tarımsal üretimin daha çok küçük ölçekte faaliyet yürütmesinden kaynaklanmaktadır. Bu işletmelerde erkekler uzaklara giderek farklı işlerde çalışırken kadınların da iş yükü artmaktadır. Kadınlar ev işleriyle birlikte üretim faaliyetlerinin her basamağında çalışsa da sosyal güvenlikten yoksun, kayıt dışı çalışmakta ve emeklerinin karşılığını alamamaktadır. Türkiye'deki kadın istihdam oranı 2004 yılında %50,8

iken, 2013 yılında %37 seviyelerine kadar gerilemiştir. Kadınlar mevsimlik tarım işçiliğinde zorlu şartlarda çalışmakta genelde zorlu şartların hâkim olduğu barınakları da hijyenli olmamaktadır (Candan ve Günal, 2013, s.93, 95, 98; Keyder, 1983, s.1270). Bu durum, kadınların ciddi anlamda hak kaybına uğramalarına neden olmakta ve bu faaliyetlerdeki verimliliğini olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de de gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi kadının bitkisel üretimde toprağın hazırlanması aşamasından başlayarak hasat vaktine kadar farklı aşamalarda farklı görevleri yerine getirerek bakımı, depolamayı ve işlemeyi de genelde üstlendiği görülmektedir (Türkdoğan; Hablemitoğlu’ndan akataran, Ülker, 2013, s.2). Kadınlar üretimin bütün süreçlerinde görev almasına rağmen görünürlükleri aynı oranda olmamaktadır. Bu bitkisel üretimin önündeki önemli sorunlar arasında yer almaktadır.

Türkiye’de kadın emeğinin görünmezliği kadınların mülkiyet oranının çok düşük olması ve resmi çiftçi kayıt sisteminde sınırlı kalmasından kaynaklanmaktadır. Kazandıkları üzerinde genelde söz sahibi olmayan kadınlar finans kaynaklarına da erişimde zorlanmakta ve sınırlı kalmaktadır. Bu durumda bitkisel üretimde aktif rol alan kadınların sosyo-ekonomik şartlarının iyileştirilmesi daha da önem kazanmaktadır. 2000’lerden bu yana Türkiye uluslararası iş bölümü rolü bakımından tarım sektörü daralma göstermiş başta eğitim ve sağlık sektörü olmak üzere hizmet sektörlerindeki kadın istihdam oranı artmıştır. Bu durum, günümüze kadar bu yönde devam etmektedir. Halen kadınların ücretli ve kayıt dışı çalışma oranı artmaktadır. Bununla birlikte aynı işi yapmalarına rağmen kadınlar erkekler kadar ücret almamakta olup toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalmaktadır. Ataerkil yapılarda kadının farklı işlere aktif katılımının engellenmesi erkeğin egemenliğini pekiştirdiği gibi kadınları sosyo-ekonomik haklar bakımından da geride bırakır (Yiğit ve Öcal Kara, 2023, s.5039; Özar, 2018, s.10,11; Sabar, Rahim ve Hastuti, 2022, s.155). Bu durum eğitilmiş genç kadınların bitkisel üretim faaliyetlerine katılımını olumsuz etkilemekte, kırsal faaliyetlerde imaj problemlerine neden olarak kırsal faaliyetlerde çalışan sayısını düşürmekte, üretim zincirinde sorunlara neden olmaktadır. Bu gelişmeler küçük üreticilerin artış gösteren maliyetler karşısında duramayıp tarımsal faaliyetlerden çekilmesine neden olmaktadır. Köyden ayrılan çiftçiler, kentlere göç ederek esnek çalışmayla niteliği düşük işlerde çalışmaya mecbur kalmıştır (Karaçimen, 2022, s.44). Gelecek kaygısı yaşayan kırsaldaki üreticilerin göç etmesi temel gıda maddelerinde dışa bağımlılığı daha da arttırmaktadır.

Çalışma Sahasının Coğrafi Özellikleri

Kıyık Köyü, Muş ili merkez ilçe sınırları içinde yer almakta olup, merkez ilçe sınırlarının ortasında ve il merkezinin ise batısında yer almaktadır. Kıyık Köyü,

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emeği...

38°50' enlem, 41°27' boylamında bulunmaktadır. Muş ilinin doğusunda Ağrı, güneyinde Batman, Bitlis ve Van illeri, batısında Bingöl, kuzeyinde ise Erzurum yer almaktadır (Şekil 1).

Muş şehri, etrafı dağlarla çevrili olan Muş Ovası üzerinde konumlanmıştır. Bu ova, Muş'un stratejik bir coğrafi konumda yer almasını sağlar. Muş Ovası'nın doğusunda Nemrut Dağı yer almaktadır. Nemrut Dağı, aynı zamanda Türkiye'nin en büyük volkanik krater göllerine sahip olup hem doğal güzellikleri hem de turistik potansiyeli ile dikkat çeker. Ovanın güneyinde Güneydoğu Toroslar, bölgenin dağlık alanlarını oluşturur ve bu dağlar, Toros Dağları'nın bir parçası olarak Muş'un iklimini ve ekosistemini etkiler. Batısında ise Bingöl Dağları yer almaktadır. Muş Ovası'nın kuzeyinde ise Şerafettin Dağları ve Akdoğan Dağları bulunur.

Şekil 1. Çalışma sahasının lokasyon haritası

Muş'ta düşük sıcaklık ortalamaları ve uzun kış mevsimi yaşanmaktadır. Yıllık sıcaklık ortalaması 9,6°C olup, yazın sıcaklık ortalamasının 23,2°C, kış sıcaklık ortalamasının ise -5,4°C olduğu görülmektedir. Yazlar sıcak geçerken, en yüksek sıcaklık 2000 yılının temmuz ayında 41,6°C olarak ölçülmüştür. Muş'un kışları uzun ve soğuk olurken en düşük sıcaklık -34,4°C ile 1982 yılında kaydedilmiştir. Bu ekstrem değerler 1963-2017 yılları arasında görülmüştür. Yağışlar, kış mevsimiyle ve ilkbahar mevsiminde yaklaşık seviyede olup, kış mevsiminde 278,4 mm, ilkbahar mevsiminde ise 278,3 mm'dir. Yaz mevsiminde ise çok az yağış düşmektedir. Muş ili, Türkiye'nin en fazla kar yağışının görüldüğü iller arasında yer almaktadır (Baytar, 2021, s.97-106).

Araştırmanın Amacı

Bitkisel üretimle insanların temel besin maddelerinin üretildiği ve bu konunun daima önemini koruduğu söylenebilir. Bununla birlikte hayvanların da yem ürünlerinin üretilmesi bitkisel üretim yelpazesinin içerisinde yer alması bunun önemini daha da arttırmaktadır. Bütün bu faaliyetlerin yürütülmesinde kadınların önemli payı vardır. Kadınlar bu faaliyetleri yürütürken ev işleri olarak nitelendirilen yemek, temizlik, bulaşık ve çocuk bakımı gibi işlerden birinci derece sorumludur ve bunları yapıyorken bununla birlikte bitkisel üretim faaliyetlerine katılmaktadır.

Ancak bu kadar önemli ve çeşitli alanlarda faaliyet yürüten kadınların istihdamda görünürlüğünün düşük olduğu bilinmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, kadın emeğinin bitkisel üretim sürecindeki rolünün irdelenmesidir. Araştırmada genel olarak kadınların yaptığı ev işlerinin yanında bitkisel üretimdeki rolü, kooperatifleşme durumu, pazarlamadaki etkisi ele alınmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımlarından temel nitel araştırma deseniyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar, katılımcıların deneyimlerini ve olguların anlamlarını derinlemesine anlamaya odaklanır, genellikle küçük örneklem ve kelimelerle bilgi toplar. Araştırmacılar, nicel ve nitel metodolojiler arasında seçim yaparken, araştırma amacına uygun veri toplama ve analiz yöntemlerini belirler. Nicel araştırmalar, sayısal verilerle genellemeler yaparken, nitel araştırmalar katılımcıların bireysel deneyimlerinden yararlanılarak derinlemesine araştırma imkânı vermektedir. Bitkisel üretim sürecinde kadının rolünü inceleyen nitel araştırmalar kadınların duyu, sosyal ve kültürel bakımdan anlama fırsatı vermektedir (Sobh ve Perry. 2006, s.1194).

Katılımcı Grubu

Kıyık Köyü'nün nüfusu 2023 yılında 682 erkek ve 638 kadın olmak üzere toplam nüfus 1320 kişidir (TÜİK, 2024). Çalışma, kadının bitkisel üretimdeki rolünü derinlemesine incelemeyi amaçladığı için, katılımcılar tipik durum örneklemesiyle seçilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde gönüllülük, aktif bir şekilde bitkisel üretimle uğraşma kriterleri kullanılmıştır. Toplamda on katılımcı ile çalışılmıştır. Katılımcıların yaşları 41 ile 65 arasında değişmektedir. Eğitim düzeylerine bakıldığında, ikisinin eğitimi yok, dördü ilköğretim mezunu, üçü ortaokul mezunu ve bir kişi ise lise mezunudur.

Veri Toplama Süreci

Çalışmada, kadınların bitkisel üretim faaliyetlerindeki rolü, kadınların kişisel görüşleri doğrultusunda derinlemesine incelenmiştir. Bu amaçla, nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme tekniği tercih edilmiştir. Derinlemesine mülakatlar, bireylerin deneyimlerini ve bu deneyimlerin nasıl yaşandığını anlamaya dönük veriler toplamaktadır. Başarılı süreç için mülakatların iyi yazılmış olup açık mülakat protokolü özelliği taşınmalıdır. Mülakat yapılan kişinin, olayları ve deneyimlerini net olarak belirtmesi, normalin, durumlar arasında karşılaştırma yaparak hassas konular hakkında görüşlerine başvurulmaktadır. Araştırmacı, tümevarım yolunu kullanarak katılımcı deneyimlerini anlamak amacıyla veriler toplayarak mülakatın temel sorusu yönünde sondalar yapar (Jimenez ve Orozco, 2021, s.526). Görüşme tekniği, katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini daha kapsamlı bir şekilde anlamaya fırsat verdiğinden araştırmanın amacına uygun bir yaklaşım niteliği taşımaktadır. Görüşmelerde, katılımcıların görüşlerini daha sistematik ve odaklı bir şekilde alabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış form, esnekliği sayesinde katılımcıların doğal ifadelerini almaya imkân verirken, aynı zamanda araştırmacının belirli konularda bilgi edinmesini sağlayacak soruları içermektedir. Bu form için öncelikle bir soru havuzu oluşturulmuş, ardından sorular uzmanlara gönderilerek dil ve alana uygunluk açısından geri bildirim alınmıştır. Gelen dönütler doğrultusunda, görüşme formunun son hali belirlenmiş ve böylece form, araştırmanın ihtiyaçlarına uygun hale getirilmiştir.

Görüşmeler, katılımcıların rahat bir ortamda, doğal bir şekilde görüşlerini paylaşabilmeleri için genellikle katılımcıların evlerinde yapılmıştır. Her bir görüşme ortalama 50 dakika sürmüştür, bu süre zarfında katılımcıların düşüncelerine yeterince odaklanılmış ve derinlemesine bilgi edinilmiştir. Görüşmelerin tamamı, ses kayıt cihazlarıyla kaydedilerek daha sonra analiz için kaydedilen veriler üzerinden çalışma yapılmıştır. Ses kaydı, katılımcıların söylediklerinin doğru bir şekilde kaydedilmesini sağlamış ve daha sonrasında yapılan analizde, verilerin güvenilirliğini artırmıştır. Bu süreç, araştırmacının, katılımcıların söylediklerini daha dikkatli bir şekilde analiz etmelerine ve olguları doğru bir biçimde yorumlamalarına olanak tanımıştır.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi sürecinde nitel araştırma analiz yaklaşımlarından tematik analiz tercih edilmiştir. Tematik analiz, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir yöntem olup temel amacı veriler arasındaki anlam örüntülerini belirleyerek, analiz etmek ve yorumlamaktır. Bu analiz yöntemi, verilerdeki temaları veya ana

fikirleri keşfetmek için sistematik bir yaklaşım sunmaktadır. Tematik analiz, genellikle mülakatlar, gözlemler veya açık uçlu sorular gibi nitel verilerle çalışırken kullanılmaktadır. Temalar, veri setinde ortak özellikler, desenler veya tekrar eden anlamlı kavramlar olarak tanımlanır. Tematik analiz, araştırma sürecinde esneklik sağlar, çünkü bir metodolojiden (yani belirli bir teoriye dayalı bir yaklaşım) daha ziyade bir analiz tekniği olarak kabul edilir. Bu da araştırmacının, çalıştığı veriye dair daha geniş bir esneklikle derinlemesine analiz yapma imkânı sağlar. Yani, tematik analiz belirli bir teorik çerçeveye sıkıca bağlı kalmak zorunda olmayıp farklı teorik perspektiflerden beslenen verilerin incelenme imkânı sağlamaktadır (Clarke ve Braun, 2017, s.297). Etik kurul izni alındıktan sonra araştırma kapsamında görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, önce ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve ardından Microsoft Word programı ile bilgisayara aktarılmıştır. Araştırmacı, verilerin doğruluğunu sağlamak amacıyla ses kayıtlarını dinleyerek aktarımdaki eksiklikleri düzeltmiş ve veriye aşina olmak için ilk okumayı yapmıştır. İkinci okumada ise kodlama sürecine başlanmış, MAXQDA programı kullanılarak kodlar üretilmiştir. Kodların %20'si iki alan uzmanına gönderilmiş, uzmanlardan gelen kodlar arasındaki uyumlu olanlar kod havuzuna eklenmiş, uyumsuz olanlar ise tartışılmış ve sürece dahil edilenler, diğerleri dışarıda bırakılmıştır. Kod havuzundaki kodlar, belirlenen temalar doğrultusunda bulgular başlığı altında, doğrudan alıntılarla ve tablolarla sunulmuştur.

BULGULAR VE YORUM

Çalışma Sahasındaki Bitkisel Üretim Faaliyetler ve Ev İşlerinde Kadın Emegi

Muş ilinde yapılan bitkisel üretim faaliyetlerinde kadınların erkekler kadar çalışmalarına rağmen görünürlüklerinin aynı oranda olmadığı görülmektedir. Muş ilinde 2021 yılı İl Tarım ve Orman Müdürlüğü kayıtlarına göre, toplamda 17.467 çiftçi bulunmaktadır. Bu çiftçilerin demografik dağılımı incelendiğinde, kadın çiftçilerin oranı %6,6 ile 1.114 kişi olarak kaydedilmiştir. Erkek çiftçiler ise %93,4'lük bir oranla 16.353 kişiyle temsil edilmektedir. Bu dağılım, tarım sektöründeki cinsiyet temelli katılımın oranlarını gösterirken, Muş'taki kadın çiftçilerin sayısının toplam çiftçi nüfusuna kıyasla daha düşük olduğunu ortaya koymaktadır (Baytar, 2022, s.9). Muş ilinde kadın işletmeci sayısı da yeterli değildir “*MUŞ Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı kadın işletmeci/girişimci sayısına göre, 1750 işletmenin varlığına karşın bu işletmelerin yalnızca 128'inin kadın işletmeciye kayıtlı olduğu ve bu işletmelerden sadece 30'unun bayan işletmeci tarafından işletildiği verilerine ulaşılmıştır. Toplam 819.000 ha olan*

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emeği...

Muş il arazisinin %42'sini tarım alanı oluşturmaktadır. Muş ili 1.000.000 küçükbaş hayvan varlığıyla Türkiye 7.si; 300.000 büyükbaş ile Türkiye 15.sidir. Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğu (179 kişi) örgü, halı dokuma, takı-boncuk işi, biçki-dikiş gibi el işi ile uğraşmaktadır. Muş ilinin ekonomisi yukarıdaki bilgilerden de anlaşıldığı üzere tarım ve hayvancılığa dayalı olmasına rağmen yalnızca 46 katılımcı hayvancılık (süt, yoğurt, peynir, kaymak, yumurta satma) işi yapmakta; 16 katılımcı ise tarım ile uğraşmaktadır” (Tekin, 2018, s.158,163). Tekin’de çalışmasında Muş’un ekonomisinde bitkisel üretimim büyük paya sahip olmasına rağmen kadın işletmeci sayısının azlığına vurgu yapmaktadır.

Bu çalışma, Muş ilinin merkez ilçesine bağlı Kırıyık Köyü’nde yaşayan kadınların ekonomik faaliyetlerini ve günlük yaşamlarını anlamayı hedeflemektedir. Kadınların yaşam tarzlarını, üretim süreçlerini, sosyal yapılarını ve ekonomik katkılarını incelemek için yapılan bu çalışma, yerel kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden önemli bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel verileri, köyde yaşayan ve aktif olarak bitkisel üretim faaliyetinde çalışan 10 kadın ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Bu görüşmelerde kadınlara, günlük aktivitelerinin yanı sıra köyün geçim kaynakları, bitkisel üretim faaliyetleri, aile içindeki iş bölümü, bitkisel ürünlerin değerlendirilmesi, devlet ve özel sektörden alınan destekler, kadın kooperatiflerine üyelik, bitkisel üretim dışındaki diğer ekonomik faaliyetler ve genel yaşam memnuniyeti gibi konularda sorular yöneltilmiştir. Bu sorular, kadınların köydeki toplumsal rollerini, ekonomik katkılarını ve üretim süreçlerindeki yerlerini anlamak için kapsamlı bir veri seti sunmaktadır.

Veri analizi, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi tekniği kullanılarak yapılmıştır. İçerik analizi, toplanan görüşmelerin sistematik bir şekilde çözümlenmesini sağlayarak kadınların ekonomik faaliyetleri ve günlük yaşamları hakkında derinlemesine bir anlayış ortaya koymaktadır. Görüşmelerde kadınlara yöneltilen sorular, temalar haline getirilerek her tema altında alt kodlar oluşturulmuştur. Bu kodlar, kadınların belirli konulara dair ifadeleriyle bağlantılı olarak gruplandırılmış ve anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bu temalar, köydeki kadınların ekonomiye ve üretim süreçlerine katkıları, toplumsal yapıdaki değişimlere nasıl adapte oldukları ve yaşam kalitelerinin nasıl şekillendiği gibi önemli bulgular ortaya koymaktadır. Görüşmelerin analizi sonucunda elde edilen temalar, kadınların yerel ekonomiye olan katkılarını, özellikle tarımsal ve bitkisel üretime dayalı faaliyetlerin önemini, aile içindeki iş bölümünü, dışarıdan gelen desteklerin etkisini ve kadın kooperatiflerinin toplumsal ve ekonomik açıdan sağladığı faydaları kapsamaktadır. Bu bulgular hem köydeki kadınların ekonomik hayatlarını hem de genel olarak kırsal alanlarda yaşayan kadınların

yaşadığı zorlukları anlamak açısından önemli bir veri sunmaktadır. Ayrıca, çalışma kapsamında elde edilen bulgular, kadınların sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarının derinlemesine bir şekilde incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu tür çalışmalar, yerel kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama ve kırsal kalkınmayı teşvik etme açısından kritik bir rol oynamaktadır. Kadınların ekonomik katkılarının artırılması, toplumsal eşitliğin sağlanmasına ve köydeki yaşam kalitesinin iyileştirilmesine yardımcı olabilir.

Bu çalışmanın sonuçları, benzer kırsal kesimlerdeki kadınların ekonomik hayatlarının daha iyi anlaşılmasına ve köylerdeki toplumsal yapılar içinde kadınların güçlendirilmesine yönelik önemli politika önerileri sunmaktadır.

Kadının Gün İçerisindeki Emek Harcadığı Faaliyetler

Yapılan çalışma neticesinde kadınların işinin sabahın ilk saatlerinde başlayıp gece saatlerine kadar devam ettiği görülmüştür. Sabah erken saatlerde başlayan yoğun bir tempo, kadınların günlük yaşamının genel bir özelliği olarak öne çıkmakta ve bu durum sürekli tekrar etmektedir.

Katılımcıların çoğu sabah erken saatlerde (genellikle 05:00-07:00 arası) kalktıklarını belirtmekte ve bununla ilgili şunları söylemektedir: “*Sabah saat altıda kalkıp koyunlara bakıp ve ev işlerini yapıyorum*” (K5). “*Sabah beş buçukta hayvanları sağlıyorum. Sonra kahvaltı, çamaşır, temizlik, vd.*” (K1) “*Saat altıda kalkıp, ev işleri, sebze işleri yapıyorum*” (K8).

Katılımcıların sabah rutini genellikle hayvan sağma, ev işleri ve çocuk bakımı ile başlamakta ve gün içinde tarla ve bahçe işleri, hayvancılık gibi ekonomik faaliyetler ile iç içe geçmektedir. Bu durum, kadınların günlerinin erken saatlerde başladığını ve hem ev içi hem de ekonomik faaliyetlerde sorumlulukları olduğunu göstermektedir.

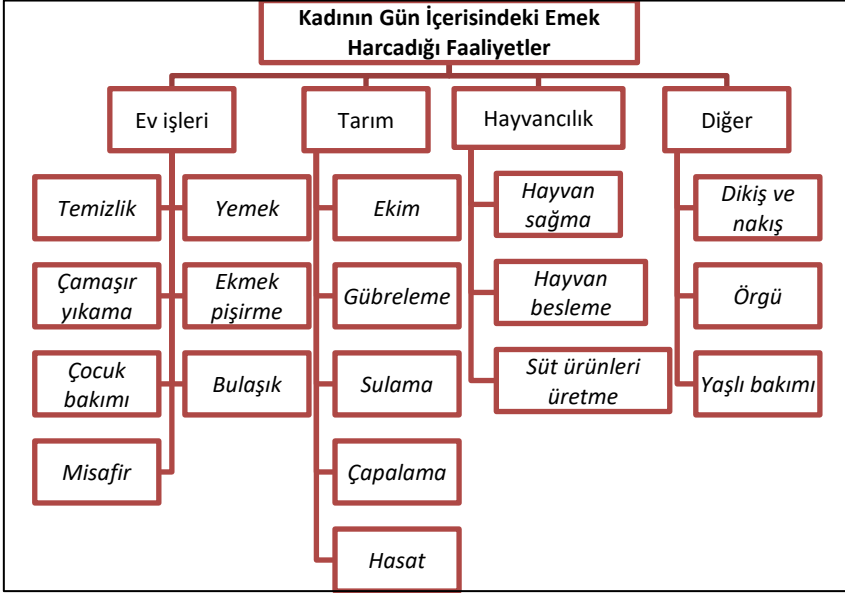
Katılımcılar tarla, bahçe işleriyle ilgili, genellikle çapa, ekim, hasat gibi tarla işlerinde ve sebze yetiştiriciliğinde erkeklerle birlikte aktif rol almakta olup bununla ilgili bazı katılımcılar şunları belirtmektedir: “*Bitkisel üretimde tarlada çapa, hasatta çalışıyorum*” (K4). “*Daha önceleri şekerpancarı çapa ve söküm işine gidiyordum, makine imkânın gelişmesiyle birlikte artık gitmiyorum*” (K1). “*Tarlada sadece sebze işlerini ben yapıyorum, diğer işleri eşim yapıyor*” (K8).

Katılımcıların tarla ve bahçe işlerindeki aktif rolü, onların hem tarımsal üretime hem de aile geçimine önemli katkılarda bulunduğunu göstermektedir. Özellikle sebze yetiştiriciliğinde yoğunlaşmaları, kadınların bu alandaki bilgi ve becerilerini yansıtmaktadır.

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emeği...

Katılımcıların bazıları ev işleri, bitkisel üretim ile hayvancılık faaliyetleri dışındaki yaptıkları işlerle ilgili ek gelir elde etmek veya boş zamanlarını değerlendirmek için örgü, dikiş, nakış gibi el işleri ve yaşlı bakımı yaptıkları görülmektedir. Kadınlar bununla ilgili şunları belirtmiştir: “Daha çok sipariş üzerine örgü işleri yapıyorum” (K4). “Ticari amaçlı olmasa da kendim ve çocuklarım ihtiyacı için zaman buldukça örgü vb. işler yapıyorum” (K1). “Ev işleri, temizlik, çamaşır, yemek, çocuk bakımı ve bahçe işleri dışında bir de kaynanama bakıyorum” (K6).

Kadınların el işleri yapması hem geleneksel becerilerin yaşatılması hem de ek gelir elde edilmesi açısından önemlidir. Bu faaliyetler, kadınların yaratıcılıklarını kullanmalarına ve ekonomik olarak güçlenmelerine katkı sağlamaktadır. Kadınların yaşlı bakımı gibi sorumlulukları üstlenmesi, onların aile içindeki önemli rolünü ve bakım verme konusundaki fedakarlıklarını göstermektedir.

Şekil 2. Kadının gün içerisindeki emek harcadığı faaliyetler

Köyün Geçim Kaynakları

Katılımcıların da belirttiği gibi çalışmanın yapıldığı köyde geçim kaynakları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Yerleşmede bitkisel üretim temel geçim kaynağı olsa da hayvancılık faaliyetlerinin de önemli geçim kaynakları arasında yer aldığı söylenebilir. Bu durum kırsal yerleşmelerin çoğunun karakteristik özelliği olarak öne çıkmaktadır. Çünkü bitkisel üretimle hayvanların temel besin

maddeleri üretildiği için genelde şartlar uygun olduğunda bu iki faaliyet birlikte yürütülebilmektedir. Bunların dışında çalışma sahasının ekonomik kaynakları arasında öne çıkan, oto sanayi faaliyetleri, inşaat ve Akkuyu nükleer santralinde çok sayıda çalışanın olması bu alanlarda da gelir elde edildiğini göstermektedir. Ekonomik şartları iyi olan ve genel olarak arazi sorunu olmayan köyde, daha çok şekerpancarı, buğday, mısır, sebze, arpa yetiştirilmektedir.

Katılımcılar köyün temel önemli geçim kaynaklarıyla ilgili şunları belirtmektedir: *“Köyümüzün en önemli geçim kaynağı bitkisel ve hayvansal üretimden elde edilip köyümüzde oto sanayisinde iş yeri olanlar var”* (K5). *“Bitkisel ve hayvansal üretim inşaat işleri, oto sanayi işleri”* (K10). *“Köyümüzün en önemli geçim kaynağı bitkisel ve hayvansal üretimden elde edilen gelirdir”* (K4). *“Sebze, meyve, yonca gibi”* (K10).

Köyün hem topraklarının yeterli olması hem de sulama sorunu yaşamıyor olmaları bitkisel üretimin temel geçim kaynağı olmasını sağlamıştır. Köyde çeşitli ürünlerin yetiştirilmesi, köy halkına gelir sağlamaktadır.

Katılımcıların bir kısmının bitkisel üretimle birlikte hayvansal üretim faaliyetleriyle de uğraştıkları görülmektedir. Kadınların bitkisel üretim faaliyetlerindeki rolünün yanında hayvansal faaliyetlerle de rol almaktadır. Bu durum, kadınların kırsal ekonomideki çok yönlü katkılarını göstermektedir. Büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık ve kümes hayvancılığı gibi farklı hayvancılık faaliyetleri de köyün geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Köyde hayvancılık faaliyetleri yürüten üreticiler Şerafettin Dağları yaylalarını kullanmaktadır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvanlar ile kümes hayvanı bakımı, süt sağımı ve süt ürünleri üretimi kadınların sorumlulukları arasında yer almaktadır. Katılımcılardan bazıları bununla ilgili şunları belirtmektedir: *“Koyunların beslenmesi, sağılması ve süt ürünleri yapımıyla uğraşıyorum”* (K5). *“Hayvanlarım var hayvanlara bakıyorum tarla işlerine gitmiyorum, çocuklar ve eşim gidiyor”* (K3). *“Büyükbaş hayvan çiftliğimiz var”* (K7). *“Büyükbaş hayvancılık, meyvecilik ve kümes hayvancılığıyla uğraşıyorum”* (K7).

Hayvancılık faaliyetlerinin bitkisel üretimle yapılması maliyetleri de düşürmektedir. Bu nedenle katılımcıların çoğunun et, süt ve süt ürünleri ihtiyaçlarını karşılamak için ek olarak hayvan yetiştirdikleri görülmektedir. Bu faaliyet köyün bir diğer önemli geçim kaynağıdır ve farklı hayvan türlerinin yetiştirilmesi, köy halkına ek gelir imkânı sunmaktadır.

Bitkisel ve hayvansal üretimin dışında köy ekonomisinde önemi olan diğer faaliyetler bulunmaktadır. Köyde oto sanayi gibi küçük ölçekli sanayi işletmelerinde işletmesi olanlar ve burada faaliyet yürütenlerin olduğu

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emeği...

görülmektedir. Bununla birlikte İnşaat sektörü, köy halkına hem köy içinde hem de köy dışında çalışma imkânı sunarak gelir elde etmelerine olanak sağlamaktadır. Katılımcılar bununla ilgili şunları söylemektedir: “Köyümüzde oto sanayisinde iş yeri olanlar var” (K5). “İnşaat işleriyle uğraşan köylülerimiz var” (K7). “Ana gelir kaynağımız eşim ve oğlum inşaatta elde ettikleri gelirdir” (K6). “Akkuyu santralinde yüze yakın köylümüz çalışıyor” (K7).

Çalışma sahasında çalışma çağındaki insanlar, şehirlere göç ederek başta inşaat olmak üzere diğer hizmet sektörlerinde çalışmaktadır. Bu tür işlerin daha çok erkek işi olarak kabul edilmesi ve erkeklerin hareket kabiliyet ve özgürlüklerinin fazla olması bu tablonun oluşmasında etkili olmuştur. Durum böyle olunca kırsalda kadınlara daha fazla iş yükü kalmaktadır.

Şekil 3. Köyün geçim kaynakları

Kıyık Köyünde Bitkisel Üretim Faaliyetlerinde Kadın Emeği

Bitkisel üretimde tarımsal makine kullanımı üreticilerin iş yükünü azaltsa da halen kadınlar, köydeki bitkisel üretim faaliyetlerinde aktif rol almaktadır. Kadınlar, bu işlerin bir kısmını erkeklerle birlikte yapmaktadır. Çalışma sahasında çeşitli ürünlerin yetiştirildiği görülmektedir. Bu ürünlerin başında şekerpancarı, buğday, mısır, sebze, arpa, yem bitkileri ve meyve gibi çeşitli ürünlerin üreticiliği gelmektedir (Fotoğraf 1, Fotoğraf 2, Fotoğraf 3). Katılımcılar bitkisel üretim faaliyetleriyle ilgili şunları belirtmiştir: “Şekerpancarı, sebze

ekimi vd.” (K1). “*Şekerpancarı, mısır, buğday, sebze ekimi, yem bitkileri vb.*” (K4). “*Buğday, mısır, şekerpancarı, yonca vd.*” (K3). “*Şekerpancarı, sebze ekimi, yem bitkisi, meyvecilik gibi*” (K7). “*Sebze, mısır, şekerpancarı ekiyoruz*” (K8). Köyde yetiştirilen ürün çeşitliliği hem toprak verimliliğini hem de köy halkının tarımsal bilgi ve becerisini göstermektedir.

Bitkisel üretimde kadınlar daha çok çapa, gübre, ekim, hasat gibi işlerde aktif olarak yer almakta ve bununla ilgili şunları belirtmektedir: “*Çapa, hasat, ev işleri, çocuk bakımı, hayvanlara bakım, sebze işleriyle uğraşıyorum*” (K4). “*Sebzecilik özellikle ekim, sulama, çapalama, gübreleme ve toplama işlerini, ev işleri, temizlik, çamaşır, yemek, çocuk bakımı ve benim sorumluluğumdadır*” (K9).

Kadınların bitkisel üretim sürecine aktif katılımı, onların tarımsal bilgi ve becerilerini ve aile geçimine yaptıkları katkıyı göstermektedir. Özellikle sebze yetiştiriciliğinde yoğunlaşmaları, kadınların bu alandaki uzmanlıklarını yansıtmaktadır.

Fotoğraf 1. Mısır (Silajlık) tarlasından bir görünüm

Fotoğraf 2. Şekerpancarı tarlasından bir görünüm

Fotoğraf 3. Buğday tarlasından bir görünüm

Katılımcıların bazıları her ne kadar temel faaliyet alanları ve geçim kaynakları bitkisel üretim olsa da hayvancılık faaliyetleri ve el işi gibi ek işler de yaptıklarını belirterek bununla ilgili şunları söylemiştir: “Hayvancılık faaliyetleri ile gelirimde ediyorum” (K5). “Büyükbaş hayvancılık, meyvecilik ve kümes hayvancılığıyla uğraşıyorum” (K7). “El işleri, örgü, nakış işleriyle uğraşıyorum” (K4). “Ticari amaçlı olmasa da kendim ve çocuklarım ihtiyacı için zaman buldukça örgü vb. işler yapıyorum” (K1).

Kadınların bitkisel üretime ek olarak bu işleri yapmaları hem aile bütçesine katkı sağlamakta hem de kendi ihtiyaçları için para kazandıklarını göstermektedir.

Kadınların farklı gelir kaynaklarına sahip olmaları, onların ekonomik özgüvenlerini ve aile içindeki konumlarını güçlendirmektedir.

Aile İçi İş Bölümü

Katılımcıların ifadeleri, köydeki aile içi iş bölümünde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğunu göstermektedir. Kadınlar ev işleri (temizlik, yemek, çamaşır, bulaşık, ekmek pişirme, çocuk bakımı) ve bitkisel üretimde çapa, ekim, hasat vd. ile uğraşırken hayvancılıkla ilgili olarak da hayvan sağımı, bakımı, yemlenmesi gibi işlerle ilgilenmektedir. Kadınların sorumluluğuyla ilgili katılımcılar şunları belirtmiştir: “Ev işleri ve koyun bakımı, sağımı ile süt ürünleri üretimi ile uğraşıyorum” (K5). “Ev işlerinden yemek, temizlik, çocuk bakımı, hayvanlara bakım, sebze işleriyle uğraşıyorum” (K4). “Sabah yedide kalkıp yemek, temizlik, çocuk bakımı, işleriyle uğraşıyorum” (K3). “Ev işleri ve çocuklarla uğraşıyorum” (K2). “Çapa, hasat, ev işleri, çocuk bakımı, hayvanlara bakım, sebze işleriyle uğraşıyorum” (K4). “Tarlada sadece sebze işlerini ben yapıyorum, diğer işleri eşim yapıyor” (K8). “Koyunların beslenmesi, sağılması ve süt ürünleri yapımıyla uğraşıyorum” (K5).

Kadınların ev işleri, çocuk bakımı ve hayvancılık gibi sorumlulukları, onların ev içiyle özdeşleştirildiğini ve toplumsal cinsiyet rollerinin devam ettirilmesinin yanında üretim faaliyetlerinde de büyük sorumluluk aldıklarını göstermektedir.

Mülkiyetin ve üretim araçlarının üzerinde kayıtlı olan erkekler ise tarımsal makine kullanımı, çarşı ve kamu kurum işleri, çarşı alışverişi, pazarlama ve dışarıdaki işleri yürütmektedir. Katılımcılar erkeklerin sorumluluğunda olan işlerle ilgili şunları söylemektedir: “Erkekler bitkisel üretim faaliyetleri, makine kullanımı, pazarlama işlerini yapıyor” (K5). “Erkekler yaptığım bazı işlerde yardım ediyor ve bunun dışında makine kullanımı, pazarlama işlerini yapıyor” (K4). “İhtiyaç fazlası erkek tarafından gelen tüccarlara pazarlanıyor” (K3). “Çarşı alışverişi, hastane işleri, erkek tarafından yapılıyor” (K1). “Çarşı alışverişi, pazarlama, erkek tarafından yapılıyor” (K2).

Erkeklerin sorumluluğunda olan işler, pazarlama ve dışarıdaki işlerde daha fazla sorumluluk alması, onların kamusal alanla özdeşleştirildiğini ve toplumsal cinsiyet rollerinin devam ettiğini göstermektedir.

Şekil 4. Aile içi iş bölümü

Kadınların Yaşam Memnuniyeti ve Şehirde Yaşama İsteği

Kadınların yaşam memnuniyeti ve şehirde yaşama isteği konusunda farklı görüşlere sahip olduğu görülmektedir. Çoğunluk, özellikle ekonomik durumu iyi olanlar ve kendi işlerini yapanlar hayatlarından memnun olduklarını ifade etmiştir. Hem bu katılımcılar hem de bir kısmı bütün zorlu şartlara rağmen köy hayatına alıştıklarını, köylerinde yaşamayı istediklerini belirterek imkânları olsa da şehirlerde yaşamak istemediklerini belirtmişlerdir. Köy hayatından memnun olmayanlar da şehirde yaşamak istemediklerini, bunda son yıllardaki ekonomik krizin de etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bunlarla ilgili katılımcılar şunları belirtmiştir: “Hayatımdan memnunum, kendi işimi yapıyorum” (K5). “Hayatımdan memnunum şehirde evimiz olduğu halde gitmeyip kiraya vermişiz” (K3). “Hayatımdan memnunum yoğun çalışıyorum eşimin hastalığına rağmen köyümü seviyorum” (K9). “Ekonomik sıkıntılardan dolayı memnun değilim, yine de köyde yaşamayı seviyorum” (K4). “Yılın tamamında çalışmak zorunda olduğum için tatilimiz olmadığı için hayatımdan memnun değilim” (K2). “Ekonomik sıkıntılardan dolayı çok memnun değilim” (K6). “Şehirde yaşamak istemiyorum, isteseydim İstanbul’da evimiz var orada oğlumla yaşadım” (K5). “Ben şehirleri sevmiyorum köye alıştım” (K2).

Hiçbir katılımcı şehirde yaşamayı istediğini belirtmemiştir. Katılımcıların hepsinin köyde yaşamayı tercih etmesi, köy yaşamına olan bağlılıklarını ve kırsal

yaşam biçimini benimsediklerini göstermektedir. Ekonomik sıkıntılar, yaşam memnuniyetini olumsuz etkileyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkmakla birlikte yine şehirde yaşam tercih edilmemektedir. Köyde yaşama isteğinin güçlü olmasında katılımcıların yaş ortalamasının yüksek olması ve eğitim seviyesinin düşük olması etkili olmaktadır. Katılımcıların köyde yaşamayı istemesinin kırsal yerleşmelerin geleceği için çok önemli bir durum olmakla birlikte gençlerin kırdan kalmayı tercih etmemeleri en önemli sorun olarak halen devam etmektedir.

Çalışma sahasında kadınlar, bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerinde aktif rol almalarına rağmen, ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanması aşamasında genellikle geri planda kalmaktadır. Kadınlar ürünlerin pazarlama hazır hale gelene kadar bütün aşamalarda rol alırken pazarlama işini erkekler yapmaktadır. Katılımcılardan sadece biri eşinin ağır hasta olmasından kaynaklı pazarlamayı da kendisinin yaptığını belirtmiştir. Köy pazarlarının üretici ve tüketici açısından birçok avantajı bulunmaktadır. Bu pazarlar, üreticilere daha yüksek gelir elde etme fırsatı sunarken, doğal köy ürünlerinin doğrudan pazarlama yöntemiyle tüketicilere ulaşma imkânı vermektedir. Bununla birlikte, kadın üreticilerin ürünlerini satmasıyla istihdamda artış ve sosyal hayata katılım sağlanmaktadır. Köy pazarları, doğal ürünlerin tüketicilere ulaştırmayı amaçlamaktadır. Köy pazarları pazar alternatifleri oluşturmak, istihdamı artırarak özellikle kırsal kesim kadınlarının ekonomiye katılımını desteklemektedir. Pazarların, kurulduğu yeri, zaman, pazarlanan ürünler ve yerleşim planlarına göre çeşitlendiği söylenebilir (Haneci ve Anakök, 2021, s.486).

Katılımcılar kurum ve kuruluşlardan kadınların kalkındırılması ve güçlenmesi amacıyla düşük bazı desteklerin olduğunu belirtmişlerdir. Kadınların kurum ve kuruluşların desteklerinden daha fazla yararlanabilmeleri için, mevcut desteklerin artırılması ve kadınların bu desteklere erişiminin kolaylaştırılması gerekmektedir. Ayrıca, kadınların ihtiyaçlarına yönelik eğitim programları düzenlenerek, tarımsal bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ve ekonomik faaliyetlere daha bilinçli katılımlarının sağlanması önemlidir.

Kırsal faaliyetlerde temel etkiye sahip araçlar bulunmaktadır. Kadınların güçlenmesi için en önemli araçlardan biri kadın kooperatiflerinin kurulması, yaygınlaşması ve güçlendirilmesidir. Kooperatiflerin, ülkelerin gelişmişliğine göre fonksiyonları da farklılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde “*Kooperatifler bünyesinde örgütlenen üreticiler kooperatifleri aracılığı ile; ürünlerin üretiminden toplanması, işlenmesi ve satışı gibi pazarlamanın tüm alanlarında dikey bütünleşmelerini sağlayan yatırımları gerçekleştirmişler ve pazarda etkin bir konuma kavuşmuşlardır. Hatta bu ülkelerde kooperatiflerin bazı ürünlerde pazarın tamamına hâkim duruma geldikleri de görülmektedir. Dünyada*

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emeği...

kooperatifçilik konusunda meydana gelend eğişmeler, piyasada güçlü ve etkili kooperatiflerin gelişimi yönündedir. Nitekim, tarım sektöründe kooperatiflerin önemli bir paya sahip olduğu AB ülkelerinde, kooperatiflerin tarımsal üretimdeki payı %50'den, işleme ve pazarlamadaki payı ise %60'tan fazladır. Örneğin 1998 yılında İngiltere'de bulunan tarımsal kooperatiflerin %65'i pazarlama hizmeti yapmaktadır. Hollanda'da üretilen süt ve ürünlerinin %83'ü, çiçek ve diğer süs bitkilerinin %95'i, şekerpancarının %63'ü, sebzelerin %73'ü, nişastanın %100'ü, gübre ve hayvan yeminin %55'i kooperatifler eli ile değerlendirilmiştir. Danimarka'da üretilen ve pazarlanan toplam süt, et ve balık ürünlerinde kooperatiflerin payı %90'ın üzerindedir” (Demirbaş ve Tosun, 2005, s.31). Gelişmekte olan ülkelerde ise tarımsal ürünlerin üretiminden tüketime kadarki süreçlerde kooperatiflerin rolünü azaltmış kooperatiflerin yerini daha çok komisyoncular almıştır. Bu durum, üreticilerin emeklerinin karşılığını alamamalarına ve tüketicilerin ise ürünleri daha yüksek fiyatlarla satın almalarına neden olmuştur.

Kadınların kooperatif üyeliği ve kadın örgütlenmelerine katılımı, onların güçlenmelerini ve toplumsal hayatta daha aktif rol almalarını sağlayabilir. Kooperatifler aracılığıyla kadınlar, bilgi ve deneyim paylaşımında bulunarak, ortak projeler geliştirebilir ve pazarlama gibi konularda daha güçlü bir konuma gelerek söz sahibi olabilir. Kadın kooperatifleri, dayanışmacı ekonominin bir parçasıdır. Bu kooperatifler, kadınların toplumsal cinsiyet rollerini aşarak eşitsizliklere karşı mücadele etmede kullandıkları örgütlenme biçimleri arasında gösterilebilir. Ev içerisindeki emeğin göz ardı edildiği kapitalist ekonomi iş gücü cinsiyetçi ayrımcılığa ve toplumsal olarak dışlanan ve bu gibi sorunlara muhatap olan kadınlar, kooperatifler aracılığıyla üretime katılarak toplumsal olarak rol üstlenmektedir. Bu kooperatifler, aynı zamanda kadına yapılan şiddetle mücadele ve kadın haklarının savunmasında aktif kullanılan yerler olabilmektedir. Bununla birlikte bu kooperatifler kadınların sosyalleştiği, örgütlendiği hak mücadelesini yerel ölçekte yaygınlaştırarak ekonomiye katılımında ötesine geçmektedir (Türk, 2022, s.123,124). Türkiye'de 1.011 kadın kooperatifi ve 15.077 üye bulunmakta, bunların %24'ü (3.645'i) Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne üyedir. Kadın üreticilerin eğitim seviyesi ile sermaye gücü düşük olduğu için kadın kooperatiflerinin yaygınlaşmasını olumsuz etkilemektedir. Tarım sektöründe kadınların çoğu ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ve kayıt dışı çalışma oranı oldukça yüksek olup, bu kesimin %96'sı kadındır. Kadınlar ancak örgütlenerek bitkisel üretimde kadın sorunlarını çözmeye, girişimcilik ve pazarlama faaliyetlerinde yol alabilir. Bu örgütlenme, nicel olmanın yanında, nitel olarak da karar almada, yönetici konumu ve yararlanan desteklerin artmasını gerçekleştirmelidir (Özdemir ve Yılmaz, 2023, s.30, 33, 34). Türkiye'deki

kadının tarımdaki rolü aktif özellikte olmakla birlikte üretimde yoğun emek gösteren konumdadır. Ancak, kadınların eğitim alma, tarımsal girdilerin erişimi, mülkiyet haklarından yararlanma, pazarlama ve karar almada pasif kaldığı söylenebilir. Tarımsal işletmelerin çoğunda tarım ve hayvancılığa yönelik üretimin birlikte yapılması, kadınların bu üretim faaliyetlerinden sorumlu olmasına rağmen kamusal alandan büyük oranda dışlandığı söylenebilir (Alkan, 2015, s.185). Çalışma sahasında yapılan görüşmelerde de kadının kamusal alanda söz sahibi olmadığı gibi mülkiyet konusunda ve pazarlama konusunda da etkili olmadıkları ve hiçbir katılımcının herhangi bir kooperatife üye olmadığı görülmüştür.

Kadınlar hem bitkisel üretim faaliyetlerinde hem de ev işlerinde yoğun bir emek sarfetmelerine rağmen hiçbirinin kazanılan parayı yönetmediği paranın aile bütçesini yöneten erkek tarafından kullanıldığı görülmektedir. Kadınlar parayı yönetmedikleri gibi ücretli çalıştıklarında ücretlerinin erkeklere göre daha düşük olmasıyla karşı karşıyadır. Gür, Bir Tütün Köyünde Kadın Emeği adlı çalışmasında, kadınların erkeklerin yarısı kadar ücret aldığını, ancak bu farkın yalnızca tütün dikimi için geçerli olduğunu belirtmektedir. Erkekler, kadınların erkek kadar güçlü olmadığını öne sürerek bu farkı savunmaktadır. Ancak, tütün toplama işinde kadınlar ve erkekler arasında eşitlik söz konusudur. Kadınlar ise kendilerinin erkekler kadar güçlü ve yetenekli olduklarını ifade etmektedir (2016, s.152). Dedeoğlu ise bu konuda yaptığı çalışmada, Türkiye'deki Suriyeli kadınların mevsimlik tarımda önemli bir rol oynadığını, ancak bu kadınların güvencesiz ve zor çalışma şartlarında çalıştığını belirtmektedir. Göç süreciyle birlikte Suriyeli kadınlar, ucuz ve kontrol edilebilir iş gücü sağlayarak tarımsal üretimi desteklerken, kadın emeği prekaryalaşmaktadır. Tarım işçiliğinde kadın ve erkek arasındaki ücret farkı olmasa da kadınlar genellikle ücret üzerinde söz sahibi olamaz ve ödemeler genellikle hane reisi konumunda olan erkeğe yapılmaktadır. Tarım işçiliği, ekipler halinde organize edilmekte ve erkek tarım araçları, kadınların ve çocukların ücretlerini hane reisine ödeyerek ataerkil yapıyı güçlendirmektedir. Bu durum, kadın ve çocukların emeklerinin erkek egemenliğinin sürdürülmesi için araçsallaştırılmasına neden olmaktadır (2019, s.187,194).

Kadınların eğitim seviyesi yükseltilerek, kadınlara mesleki ve kişisel gelişim bakımından imkânlar sağlanmalıdır. Kadınların sağlık ve psikolojik sorunlarına yönelik hizmetler artırılarak kadınlar yasal haklar konusunda bilinçlendirilmelidir. Kadın örgütleri teşvik edilmeli dış çevreyle iletişimi güçlendirilerek kadınların ekonomik ve sosyal katılımları arttırılmalıdır (2013, s.84).

SONUÇ

Bu çalışma, Muş Merkez ilçeye bağlı Kıyık köyünde yaşayan kadınların ekonomik faaliyetlerini ve günlük yaşamlarını incelemiştir. Araştırmada kadınların hem ev içi hem de başta tarımsal faaliyetler olmak üzere hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlerde aktif rol aldığı görülmüştür. Özellikle erkeklerin başta büyük şehirler olmak üzere farklı şehirlere olan göçü kadınların tarımsal faaliyetlerde daha fazla sorumluluk almasına neden olmuştur. Aile içi iş bölümünde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin etkili olduğu, kadınların ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu tutulduğu, erkeklerin ise ev işlerinde kadınlara yardımcı olmadıkları bitkisel üretim faaliyetlerinde genel olarak ekim, gübreleme, çapa, hasat gibi işlerde kadınlarla birlikte çalıştıkları görülmektedir. Erkeklerin temel sorumluluk alanlarının tarımsal makine kullanımı, ev alışverişi, üretim faaliyetleriyle ilgili alışveriş, pazarlama, hastane ve kurum işleri gibi faaliyetleri üstlendikleri görülmektedir. Çalışmada kadınların kurum ve kuruluşlardan desteklerinin son derece sınırlı olduğu görülmüştür. Bunun sebebi ise kadınların Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı olmamasıdır. Görüşme kayıtlarından bu kuruluşa kayıtlı olan erkeklere düşük miktarlarda destek sağlandığı görülürken sadece bir katılımcı kızının adına on büyükbaş hayvanın verildiği anlaşılmıştır. Sadece bazı kadınların ekstra emekle bazı el işiyle gelir elde ettiği görülmektedir. Bütün bunlarla birlikte hiçbir katılımcının sosyal güvencesinin olmadığı, hepsinin kayıt dışı çalıştıkları görülmüştür. Sadece bazı kadınların ekstra emekle bazı el işleriyle gelir elde ettiği görülmektedir.

Katılımcıların tamamı herhangi bir kooperatife üye olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumun görülmesinde kadınların kooperatifler hakkında fikir sahibi olmamaları etkili olmuştur. İlde kooperatifçiliğin yeterince gelişmemesi, kurulan kooperatiflerinde çoğunun profesyonellikten ve modern tarım sistemlerinden habersiz olması bu durumun görülmesinde etkili olmuştur.

Çalışmada kadınların çoğunun bütün bu zorluklara ve memnuniyetsizliklere rağmen köylerinde yaşamak istedikleri görülmektedir. Kadınlar hem ev işleri hem bitkisel üretimin çeşitli aşamalarında çalışırken alıştıkları düzeni sürdürmek istedikleri görülmüştür. Bütün olumsuzluklara rağmen katılımcıların şehirde yaşamak istemedikleri görülmüştür. Bu durumun görülmesinde hem şehir hayatının zor olması hem de son yıllarda yaşanan ekonomik kriz bu fikrin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Kadınların ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılımını sağlamak, yaşam memnuniyetlerini artırmak ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunmak için, eğitim, istihdam, kurumsal destekler ve kadın örgütlenmeleri gibi alanlarda politikalar geliştirilmesi ile kadının kırsalda güçlendirilmesi gerekmektedir. Ülker, bu

konuda genellikle şu yaklaşımlara sahiptir: Kırsalda kadınların güçlendirilmesi için çok boyutlu faaliyetler yürütülmelidir. Kadınlara finansal kaynak sağlanmalı ve yasal düzenlemelerle desteklenmelidir. Çalışmada kırsal faaliyetlerde çalışan kadınların yaş ortalamasının yüksek olduğu ve eğitim seviyesinin de düşük olduğu görülmüştür. Bitkisel üretimde verimin alınması için bu faaliyetleri yürütecek genç yaşta eğitilmiş kadınların desteklenmesi ve kadın emeğinin karşılığının verilerek sosyal güvence sisteminin kadınlar arasında yaygınlaştırılması gerekmektedir. Böylece kadınlar istihdamda daha görünür olacaktır.

Kırsal yerleşmelerde kadının omuzlarında bu yükün hafifletilmesi, sosyal güvencesinin sağlanması ve görünürlüğüne artırılması kırsal kalkınma faaliyetlerinin yürütülmesi ve bu alanda yol alınmasının en önemli gerekliliğidir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Alkan, H. I. (2015). Tarım sektöründe kadın emeği (Çarşamba Ovası Gündoğdu ve Damlataş Köylerinde fındık, çeltik ve sebze üretimi özelinde bir irdeleme), (Tez no.382181). [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baytar, İ. (2021). Muş ili kırsal alan potansiyeli ve kalkınmaya etkisi. (Tez no.664394). [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Baytar, İ. (2022). Kadınların Muş ilinin kırsal faaliyetlerindeki rolü ve kırsal kalkınmaya etkisi. T. Karakoy ve S. Seydosoglu (Ed.), *Ispac 10 Th International Conference on Agriculture Animal Science & Rural Development in the book* (ss. 9-10). Sivas University of Science and Technology.
- Berber, M. ve Eser, B. Y. (2008). Türkiye’de kadın istihdamı: Ülke ve bölge düzeyinde sektörel analiz. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 1-16.
- Bozkoyun, M., Ertaş, N. ve Baytar, İ. (2023). *Şanlıurfa İlinde Tarım, Hayvancılık ve Kırsal Kalkınma*. Nobel Yayınevi.
- Candan, E. ve Günel Özalp, S. (2015). Türkiye’de tarımda kadın emeği. *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi, TÜRKTOP*, 4(16), 10-12.
- Candan, E. ve Özalp Günel, S. (2013). Tarımda kadın emeği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 19(1), 93-101.

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emeği...

- Clarke, V. & Braun, V. (2017). Thematic analysis. *The Journal of Positive Psychology*, 12(3), 297-298. <http://dx.doi.org/10.1080/17439760.2016.1262613>
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2023). 2024-2028 Stratejik Planı.
- Dedeoğlu, S. (2019). Göç prekaryalaşma ve kadın emeği: Türkiye’de Suriyeli kadınların mevsimlik tarımsal üretimdeki yeri. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 34(3), 187-197.
- Demirbaş, N. ve Tosun, D. (2005). Türkiye’de tarımın sanayi ile entegrasyonu, ortaya çıkan sorunlar ve çözüm önerileri. *ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 27-34.
- Doss, C. & Team, S. (2011). The role of women in agriculture. *Research in Agricultural and Applied Economics*, 11(2), 1-47.
- Doss, C., Dick, R. M., Quisumbing, A. & Theisa, S. (2018). Women in agriculture: Four myths. *Global Food Security*, 16, 69-74.
- Gülöksüz, G. ve Gülöksüz, Y. (1983). Kırsal Yapı. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (5. Cilt). İletişim Yayınları.
- Gür, F. (2016). Bir tütün köyünde tarımsal dönüşüm ve kadın emeği. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 22(86), 141-156.
- Hazneci, K. ve Anakök, E. (2021). Samsun ili Alaçam ilçesinde köy ürünleri pazarında doğrudan pazarlama ve pazarlama etkinliği. *Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi*, 7(3), 485-494. <http://dx.doi.org/10.24180/ijaws.1022501>
- Işık Kütük, E. (2019). Kadın emeği: Farklı feminizm ve feminist iktisat anlayışları temelinde bilgi kuramsal bir irdeleme. (Tez no.549876). [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Jimenez, T. R. & Orozco, M. (2021). Prompts, not questions: Four techniques for crafting better interview protocols. *Qualitative Sociology*, 44, 507-528. <http://dx.doi.org/10.1007/s11133-021-09483-2>
- Karaçimen, E. (2022). Türkiye’nin tarımsal dönüşümü içinde kadın emeği ve çay örneği. E. Turan (Ed.), *Ekolojik Kriz Kadın ve Kadın Sağlığı. Kitabı* içinde (ss.43-49). Türk Tabipler Birliği.
- Kawarazuka, N., Doss, C. R., Farnworth, C. R. & Pyburn, R. (2022). Myths about the feminization of agriculture: Implications for global food security. *Global Food Security*, 33, 1-8.

- Keyder, Ç. (1983). Türk tarımında küçük köylü mülkiyetinin tarihsel oluşumu ve bugünkü yapısı, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (5. Cilt). (s.1254-1272). İletişim Yayınları.
- Özar, Ş. (2018). Türk Toplumunda Kadın. *40 Yıl Önce 40 Yıl Sonra Türkiye’de Kadın Emeği Kitabı* içinde (ss.1-15). Boğaziçi Üniversitesi.
- Özdemir, G. ve Yılmaz, E. (2023). Kırsal Kalkınmada Kadının Kooperatiflerle Örgütlenmesi. M. Kantar Davran (Ed.), *Kırsal ve Tarımsal Yaşamda Kadın Kitabı* içinde (s.23-37). İksad Yayınevi.
- Sabar, W., Rahim, A. & Hastuti, D. R. D. (2022). Gender education in the practice of women's agricultural laborers in Enrekang Regenc. *JIPSINDO (Jurnal Pendidikan Ilmu Pengetahuan Sosial Indonesia)*, 9(2), 154-163. <http://dx.doi.org/10.21831/jipsindo.v9i2>
- Sırım, V., Kapçak, S. ve Doğan, D. (2021). Geçmişten günümüze Türk kadın emeğinin değişim ve gelişim süreci. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi (TURKSOSBİLDER)*, 6(1), 12-35.
- Sobh, R. & Perry, C. (2006). Research design and data analysis in realism research. *European Journal of Marketing*, 40, 1194-1209. <http://dx.doi.org/10.1108/03090560610702777>
- Tekeli, Ş. (1983). Kadın. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde (5. Cilt), (ss.1190-1204). İletişim Yayınları.
- Tekin, Z. (2018). Muş ilinin kadın girişimcilik eğilimini belirlemeye yönelik bir pilot araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, 6(1), 149-165. <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v6i1.222>
- Tunç, M. (2018). Kalkınmada kadın ayrımcılığı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin rolü: Ülkelerarası farklı gelir gruplarına göre yatay kesit analiz. *Sosyoekonomi Dergisi*, 26(38), 221-251.
- Türk, Z. (2022). Kadın ve ekonomi: yerel deneyimler ve kooperatifçilik. *Ekolojik Kriz Kadın ve Kadın Sağlığı. Kitabı* içinde (ss.123-125). Türk Tabipler Birliği.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2024). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Raporları, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>, Erişim tarihi: 20.12.2024.
- Ülker, E. U. (2013). Kırsal alanda kadın girişimciliğine etki eden faktörler ve Tekirdağ ilinde mevcut durumun belirlenmesi. (Tez no. 355448). [Yüksek lisans tezi, Namık Kemal Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emegi...

Yaman, M. (2019). Tarımsal üretimde kadın emegi: Tarihte kısa bir gezinti. *Aramızda Kalmayın Kır, Kent ve Ötesinde Toplumsal Cinsiyet Paneli Kitabı* içinde (ss.57-61). Fındıklı Panel Sunuları.

Yılmaz, E., Özdemir, G. ve Çolakoğlu, B. (2023). Kırsalda toplumsal değişim yaratma ve kalkınmada kadın. M. Kantar Davran (Ed), *Kırsal ve Tarımsal Yaşamda Kadın* içinde (s.85-108). İksad Yayınevi.

Yiğit, B. ve Öcal Kara, F. (2023). Tarımda kadın emegi: Şanlıurfa ili örneği. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 9(77), 5034-5041. <http://dx.doi.org/0.29228/sm.rj.72948>

EXTENDED ABSTRACT

Aim: Agricultural production has always been crucial for providing basic food resources for humanity and has retained its importance throughout history. Additionally, the production of animal feed as part of agricultural activities underscores its significance even further. Women play a vital role in these activities. While engaged in agricultural production, women also bear responsibilities typically categorized as domestic work, such as cooking, cleaning, and childcare. Despite their significant contributions to such essential domains, women's visibility in employment statistics remains low. This study aims to explore the role of women's labor in the process of agricultural production within this context. Specifically, the study investigates women's roles in agricultural production alongside their domestic responsibilities, their involvement in cooperatives, and their role in marketing activities.

Method: The study used a qualitative research design. Qualitative research focuses on deeply understanding participants' experiences and the meanings of phenomena, often employing small sample sizes and narrative data collection methods. While quantitative research relies on numerical data for generalizations, qualitative research enables in-depth exploration of participants' personal experiences. In this study, the qualitative approach was deemed appropriate for examining women's roles in agricultural production due to its ability to uncover emotional, social, and cultural dimensions (Sobh & Perry, 2006). The study utilized purposeful sampling, specifically typical case sampling, to select participants. The primary criteria for participant selection included active involvement in agricultural production. Data were collected from ten participants aged between 41 and 65. The educational levels of the participants varied: two participants had no formal education, four were elementary school graduates, three were middle school graduates, and one had completed high school.

Data were analyzed using thematic analysis, a widely applied method in qualitative research. Thematic analysis systematically identifies, analyzes, and interprets patterns or themes within data. This analysis offers a systematic approach to discovering themes or main ideas in the data.

Findings: The study revealed that women's daily routines typically start early in the morning and continue until late at night. An intense tempo that starts in the early morning hours stood out as a general characteristic of women's daily life, and this situation was constantly recurring. The morning routine of the participants usually started with milking animals, housework and childcare, and was intertwined with economic activities such as field and garden work and animal husbandry throughout the day.

The participants highlighted the diverse income sources within the studied rural area. While agricultural production constituted the primary income source, livestock activities were also significant. These findings reflect a characteristic feature of rural settlements where agricultural production and animal husbandry often coexist due to their interdependence. Additionally, other economic activities such as auto repair services, construction, and employment at the Akkuyu Nuclear Power Plant were mentioned as supplementary income sources. In the village, where economic conditions were favorable and land-related issues were minimal, the main agricultural products included sugar beets, wheat, corn, vegetables, and barley. Some participants were engaged in livestock production alongside crop farming activities. Besides, women were also involved in animal husbandry activities. This shows the multifaceted contributions of women in the rural economy. Different livestock activities such as cattle breeding, ovine breeding and poultry farming were also among the livelihoods of the village.

Conclusion: This study examined the economic activities and daily lives of women residing in Kıyık village, located in the central district of Muş. The findings indicated that women actively participate in both domestic responsibilities and economic activities, particularly in agriculture and animal husbandry. The migration of men to larger cities or other regions has increased women's responsibilities in agricultural activities. Within the household division of labor, traditional gender roles dominate, with women primarily responsible for household chores and childcare, while men are generally uninvolved in domestic work. However, men work alongside women in certain agricultural tasks, such as planting, fertilizing, hoeing, and harvesting. Men's responsibilities are primarily concentrated on tasks requiring agricultural machinery, shopping for household and production needs, marketing, and administrative tasks such as hospital visits and institutional work.

Bitkisel Üretim Faaliyetlerinin Yoğun Yapıldığı Kırsal Yerleşmelerde Kadın Emeği...

Despite women's intensive labor in both agricultural production and domestic chores, none of them manage the family's financial earnings. Instead, income is controlled and utilized by men who oversee the family budget. Furthermore, women's wages are lower than men's for paid labor.

All participants reported that they were not members of any cooperative, which was attributed to their lack of awareness about cooperatives.

To ensure women's more active participation in economic and social life, to enhance their life satisfaction, and to contribute to rural development, it is necessary to implement policies in areas such as education, employment, institutional support, and women's organizations to empower women in rural areas. Reducing the burden on women in rural settlements, ensuring their social security, and increasing their visibility are among the most critical prerequisites for advancing rural development activities and progress in this area.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Çalışma tek yazarlı olup çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Yazar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.